

ТВОРЧІ ГОРИЗОНТИ СТАНІСЛАВА ШЕВЧЕНКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (29). Єржиківська Н. Творчі горизонти Станіслава Шевченка; 19 стор.; кількість бібліографічних джерел – 13; мова – українська.

Анотація. У статті розглянуто перший і частково другий етапи художнього набутку сучасного українського поета і перекладача. Аналізуються поезії написані у 80-х – 90-х рр. ХХ ст., які увійшли до збірок «Середина ріки», «Віра і сумнів», «Дума кипариса», «Близьке і недосяжно». Висвітлено з історико-літературного погляду дебютні книжки і враховано критичні відгуки на них. Звернено увагу на автобіографічні аспекти окремих віршів, на поезії, написані для дітей; свідчення автора про свій життєвий і творчий шлях; книжку вибраних поезій «Дім для душі» (2012).

Ключові слова: поет, пейзаж, лірика, переклад, притча, дитина, музика, творчість, натхнення.

Поетичний набуток Станіслава Шевченка складається із ліричних збірок, які в часи їхнього виходу в світ, належно оцінювали доскіпливі критики – шанувальники класичної строфи і білого вірша. Перший і другий етапи творчого 25-ліття поета і перекладача сягає середини 70-х – кінця 90-х рр. минулого століття. В цей проміжок часу, окрім оригінальних поетичних збірок, також вийшли друком книжки перекладів, про які мова піде далі. Дебютний том – «Середина ріки» побачив світ у другій половині 80-х рр., а через чотири роки майже одна за одною прийшли до читача «Віра і сумнів» (1990), «Октави кохання» (1993), «Дума про кипарис» (1995) та «Спів чуття» (1996). Незабаром з'явилася книжка «Близьке і недосяжно» (Краків, 1999).

Як же входив у літературу С. Шевченко? Двадцятивосьмирічний юнак дебютував добіркою віршів, поданих на конкурс «У наших вітрилах вітер епохи», оголошений республіканською газетою «Молода гвардія» (1975. – 19 груд.), й був відзначений за самобутність текстів, отримавши в подарунок поетичні книжки з дарчими написами П. Воронька і Д. Павличка. Наступного року журнал «Дніпро» (1976. – № 7) в рубриці «Вітрила підняті», під гаслом «Ми – зі світу молодого», презентував поезію Тетяни Майдановий, Віктора Баранова, Василя Клічака, Катерини Пасічник, Оксани Забужко, Станіслава Шевченка та ін.

Однак першу книжку «Середина ріки» (1986) читач одержав з опізненням. Хоч автор давно подав рукопис у видавництво «Молодь» але, не зважаючи на внутрішню позитивну рецензію, папка з віршами пролежала тут близько семи років. Імовірно, декого із тодішніх «відповідальних» редакторів лякало глибоке проникнення в архаїку рідної землі, в долю народу – історію й міфопоетику дідици, а також відкрито висловлена гордість за красу Поліського краю, оспіваного великими митцями П. Тичиною, М. Коцюбинським, В. Чумаком та ін. Збірка відкривається рядками

глибокого пошанування пращурів і свого родового коріння: *«Мій предок вийшов з глибини століть / І заселив оці високі схили. / Тут над горбочком кожною могилою, / Душа моя удосвіта стоїть...»*. І водночас, мовиться про любов до вітчизни та відповідальність за день прийдешній: *«Мені цю землю заповів народ / І води не розхлюпані віками, / Захищені дідами і батьками... / Майбутнє бачу в дзеркалі цих вод»* [13, с. 3].

Складається книжка із чотирьох розділів: «Сльоза на живиці», «Форма вогню», «Животоки» і «Душа заголубіла висотою». Перший, – це переважно оповіді про повоєнне життя ічнянських хуторів, що на Чернігівщині, зіткане з непростих буднів і незабутніх свят, під час яких один із односельців сідав між троїстими музиками та грав на відреставрованій ним італійській старовинній скрипці, «піднятий з руїн без жодної струни», «у Дрездені в останній день війни» [13, с. 8]. Спогади рідних, знайомих і роздуми автора, котрий народився 23 травня 1947 року, пов'язані з минулими лихоліттями Другої світової війни та її довготривалим відлунням, озвалися трагічними і героїчними мотивами у віршах «Сльоза на живиці», «Жінка приходить нароблена з ферми», «Повернення», «Скрипаль» та ін.

Згодом С. Шевченко, розмірковуючи що ж таки «збуджує творчу енергію», в чому інтенційність поетичних субстанція і констант, як і з чого виникають видимі й невидимі поштовхи, причини і спонукання до народження ритмічного слова, згадуючи минуле, заговорив про ціннісну шкалу. «Колись мене, ще хлопчика, – розповідав він, – глибоко схвилювала і надихнула написати вірш лісова партизанська землянка, де ми маскувалися і гралися, обвішані дерев'яними автоматами у війну, а для когось із Галичини, може, таким імпульсом була кривка УПА... Справа не в темі, а в системі духовних координат, у яких вона розглядається...» [12, с. 4]. Відтак, на думку поета, духовність – це «основа народної моралі, котра збігається з християнською», та є суголосною з його поетичною метафорою – закон збереження любові [13,

с. 4]. Цю метафору, наповнену вагомим філософським смислом, віднаходимо у другому розділі першої збірки «Середина ріки». Утім, вона не тільки виступає, як основний стрижень поезії «Друзям по студентських аудиторіях», а завдяки значеневому наповненню з однаковою силою, певним робом, корелює з іншими текстами. Через шістнадцять років автор винесе її в назву сьомої поетичної книжки та подасть розгорнуте обґрунтування поетичного кредо в програмному вірші «Пракоренем у вічності основі...», що складається із трьох строф і завершується закликком: «Зумій любов до інших донести – / Відкрий закон збереження любові!» [12, с. 5].

Назва другого розділу увиразнює спрямованість на конкретні акцентування пов'язані з обраним фахом: «Професія – / Форма твого вогню...», – такими словами завершується вірш «Зі школи ми знаємо...». Цікавими видаються твори «До портрета Ломоносова, написаного невідомим художником», «Дошу золоті черевички», «Калина на могилі Котляревського», присвячені знаним вченим, письменникам і призабутим митцям, витвори котрих й понині вражають і дають поштовх до роздумів.

Третій і четвертий розділи занурюють читача у локуси дитинства і юності С. Шевченка, ведуть нараторськими стежками, через пронизливе відчуття довілля, передане вдалими образними й метафоричними зображально-виражальними засобами. Літературознавець В. Осипчук, відгукуючись на вихід у світ цього томика поезій, зосібна зазначав, що так само, як і образ рідного краю, «образ живої води, ріки проходить через усю збірку» [4, с. 129], символічно названу «Середина ріки» та виображений у віршах «На березі Десни», «Сон про ріку Снов». Звукова й колористична палітра, яка притаманна його особіному письму, неповторна у зображенні топосів близьких і далеких країв, емоційного занурення у змінність календарних сезонів. Серйозні нотки відчутні в голосі автора тоді, коли він мовить про духовні й культурні надбання, коли ж торкається чуттєвих означень дружби і кохання, тоді інтонації лагідні, притишені.

Змісти віршів «Качки на озері у Голосієві...», «Корчувате» повняться київськими реаліями і рефлексіями, де, з одного боку, наявна невгамовність урбаністичної дійсності, а, з другого боку, – величний спокій історичних пам'яток Китаєвського городища, Видубицького монастиря та ландшафтно-паркових алей і галявин. Та, однак, і сюди нестримно вривається столичний гамір, про що й повідав нам ліричний герой, за яким простуємо уявною подорожньою тропою в минулі сторіччя. В Корчуватому, правобережному районі міста, де певний період мешкав наш поет, свого часу, а було це два століття тому, зупинявся відомий автор «Саду Божественних пісень». Цей факт став приводом до влучного зіставлення, висловленого двома промовистими рядками в кульмінаційній час-

тині вірша: «І я ходжу, його шукаю посох: / Він не зітрух, в нім дух Сковороди» [13, с. 41]. Передусім убачливим у цьому фрагменті виступає словосимвол *посох*, наділений магічною силою. Уособлюючи чистоту помислів і духовне наставництво та заохочення до пізнання мудрості, він також вказує на тяглість традицій і тісний зв'язок минулого з сьогоденням. Між тим зазначу, що тема Києва розпрацьовуватиметься С. Шевченком і у наступних збірках, поповнюючи скарбницю вітчизняної лірики новими формотворчими зразками та свіжими не зужитими образами і метафорами.

Осягнення його величності Слова проявлялося через ментальні відчуття українських животоків, промовистих голосів з минулого і проникнення в щоденний, даний на той час ритм життя, в якому вже брунькувалися майбутні геополітичні й технічні зміни. Свідченням останніх – рядки із поезії «Програмістка»: «Здається, в комп'ютерні соти / Заносиш ти цифри магічні, / Ті рухи простежую в соте, / В задумі дивлюся у вічі – / Схвилювані ночі бездонні, / Вростаю у ритми могутні – / Неначе стою на пероні / Рушати в майбутнє» [13, с.16]. Це чи один і перших ліричних віршів у нашій літературі про дівчину-програмістку, присвячений освоєнню нової професії, – розробки програм для електронних обчислюваних машин (ЕОМ). Щоправда, початкова публікація у журналі «Дніпро» (1976. – № 7), була змістовнішою і більш строфічною, чим і посутньо різниться від процитованого восьмирядкового вірша, який зазнав не вельми коректного редакторського втручання й скорочення.

Естетичні погляди С. Шевченка, випускника факультету кібернетики Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, котрий працював сценаристом науково-популярного і документального кіно, де «око сфокусоване на сьогодення», а потім у Спільці письменників України і на радіо, де відповідальність за мовлене в ефір надзвичайно висока, – формувалися, в першу чергу, завдяки рідним і завдяки тим, кого зустрічав на своїй творчій дорозі. Їхні імена, вчинки і життєвий досвід, стали образними знаками для оприявлення поетичним рядком штрихів до національних рис характеру тієї чи тієї особистості та розмислів про етичність, жертовність і добропорядність.

Світоглядна сутність поета, його лірична вдача репрезентується через автобіографічну поезію («Слово “Тато!..”», «Косовиця», «Був похорон в неділю», «Пожежа») та лірично-медитативні вірші («Холодний вечір та імлістий...», «Мовчазний ліс», «Загадкові вогні»). Повсякденність, прагнення та уподобання працюючих мешканців села і міста не менш вагомим для нього, ніж високе мистецтво, бо одне без одного не можуть бути високоқартісними. Тим-то важливими для С. Шевченка залишаються слова М. Рильського про працю, яка у творчість переходить. Духовно збагачуючими є і його смислові

сентенції, і напутні фрази анахорета із вірша «Поете! Будь собі суддею...».

Із віри в істинність постають вірші, що виказують переконання митця, котрий не може змиритися з проявами безвідповідальності, нещирості й лицемірства. Незвичайна розстановка слів у реченнях указує на інверсію. Дана фігура поетичної мови уживається за того, щоб найбільш значуще особливо підкреслити, звернути на нього увагу читача. Приміром, як от в цих текстах: «Не маскуймо в слова епоху, / Не маскуймося в ній самі. / Кучеряві ліричні “охи”, / А космічні шляхи прями»; «Ні правдою, ні любов'ю / Не жертвуй, душу спечеш. / Хай купиш славу ганьбою – / Не купиш славою честь»; «Якщо слова не мовлять за поета, / Відповідай, поете, за слова!».

Всі цитування з віршів, написаних без спеціальних заголовків, і в цьому вбачається авторська орієнтація на сутність саме таких текстів, композиційно виважених і поміщених у збірці так, щоб вони чергувалися із любовною та пейзажною лірикою. Ще одна репліка стосовно назви віршів за першим рядком. Знано ж бо, що «відмова від озглавлення ліричних творів це – засіб вираження унікальності авторського переживання» [6, с. 62]. До речі, найменування С. Шевченком кожної своєї книжки та її розділів впадають в око тим, що це – короткі словесні формули (фрази і афоризми, розгорнуті метафори); вони – ключ до проникнення в архітектуру літературного твору.

Відмічу вміння цікаво та несподівано подати сюжетний поворот, як ось у такому тексті: «Сміялася дівчинка, / Сонячним променем гралась / А кішка до ластівки / Кралася хижо і ласо... / Заплакала дівчинка. / Пташка почула, / Злетіла, / Вмостилась на гілці, / В подяку пір'їнку зронила. / Сміялася дівчинка. / Сонячним променем гралась, / Подушку з пір'їнки / Під голову ляльці мостила» [13, с. 29]. Тут вдало відображена дитяча безпосередність, настроєва змінність й інтуїтивне передчуття наближення біди. Серед подібних за психологічним чинником зіткнень радісних і драматичних життєвих колізій і ситуацій, вирізняються згадані вище віршовані новели «Пожежа», «Був похорон в селі». Дитяче сприйняття світу, їхнє щире подивування, викликане відкриттям чогось досі невідомого, незвіданого, поет відтворив і виразив у розповідній манері, засобами монологів і діалогів. Ретроспективне розгортання подій, що відбуваються і сказане устами дитини, розраховане на увагу до голосу маленького суб'єкта. Фігура умовчання або сповідальна оповідь дівчинки чи хлопчика має чуттєву властивість призупинити вічний поспіх дорослих, заторкнути сокровенні й іноді навіть утаємничені струни серця, викликати посмішку або співпереживання. У контексті теми дитячої літератури відмічу, що перегадом у львівському видавництві «Каменяр» вийшла невеличка збірка С. Шевченка «Буду козаком» (2003). До віршів для молодшого і шкільного віку включена і цитована вище поезія, але в дещо змінному варіанті.

Тож, Станіслав Шевченко, вибравши у юності не літературний фах, а прикладну математику, дебютував першою книжкою «Середина ріки» на 8 – 10 років пізніше від своїх колег-ровесників, які вже ставали відомими поетами. Зате під впливом вивчення природи речей і студіювання всього того, що називається природничим і абстрактним, започаткував сукупність ознак такого власного поетичного стилю, який був індивідуально відмінним. Виходило на те, що лапідарність і афористичність мала перевагу над багатьма іншими теж обдарованими дебютантами. Стиль проявлявся у привнесенні в поезію нових тем, розгортанні метафори, у вдалому вкрапленні в поетичні рядки здавалось «непоетичних» слів і фраз. Так наприклад: «Антени, ніби зігнуті долоні, / Просіюють і хмари, і блакить» (вірш «Зоряні планети»); «Полетіла до квітка бджола / Проти сонця іксом золотистим...» (вірш «Ікси»).

Осібне місце у змістовій структурі книжок займають притчі. В повчальних й алегоричних оповідях підняті важливі проблеми. Завершує першу збірку «Притча про поезію». Наведу її повністю, адже йдеться про шанобливе ставлення до майстерного володіння художнім словом. Водночас, уводячи в текст образ Пегаса, за грецькою міфологією чарівного крилатого коня, автор «Середина ріки» розмірковує над сокровенними таїнами натхнення, іронізує над графоманами та стверджує обдарованість і талант:

*В усі віки з'являлися зухвальці
Коня перехопити на льоту.
У буйну гриву запускали пальці,
Аби струну дістати золоту.*

*А інші підбадьорювали криком.
Коли ж спинявся змореним скакун,
Штовхаючись, хапався за гриву
І діставали теж по кілька струн.*

*Були у третіх сумовиті лиця.
Їх віднаходив сам крилатий кінь,
Щоб напоїли з чистої криниці,
Тоді полине знову в далечинь.*

У підтексті вгадується легенда, яку створили у 3 ст. до н. е. олександрійські поети про Пегаса, як про коня поетів. А вислів «осідлати Пегаса», вжитий у переносному розумінні, означає бажання стати поетом.

У наступних книжках (окрім «Октави любові» й «Спів чуття») подібаємо притчі «Соломинка», «Канатоходець», «Гравець», «Ходячі дерева», в яких присутні авторські настановні т. зв. «позитивні ефекти», далекі від дидактики й схоластики, саме тому, що стриманим запобіжником проти повчального надміру, виступає шкала незмінних людських цінностей. Поетичні притчеві модуляції – це не спекулятивний, а власний, пропущений через свій кут зору, погляд на соціальні й політичні негаразди, спрямовані на викриття й

викорчовування їхнього коріння. Філософські риси, іронія, а іноді й гірка саркастична усмішка, присутні як спротив диспропорції моральності в «Притчі про лелеку», «Притчі про рибалку», «Притчі про відносність», «Притчі про життя і смерть», «Грі в заборону», «Під забралом».

Одними із суттєвих особливостей поетичних тем, що запульсували на першому творчому етапі, й надалі не зникли зі збірок, стали своєрідні авторські прохання до сучасників: не бути байдужими до власної історії, її непересічних особистостей; заради майбутнього щораз прислухатися до голосів минулого, яке промовляє предковичними заповідями: «У вашому сторіччі-протириччі / Не забувайте наші корогви» [9, с. 30]. Саме такими проханнями насажені поезії «Берестечкові обереги», «Голоси», «Золоторітські сни», «Подорож у Куявію», поміщені у збірці «Віра і сумнів» (1990). Два розділи цієї книжки «Яблуна в блискавицях» і «У човнику вишневої пелюстки», звернені до окреслених вище тем і вирізняються логічною стрункістю думки. Фіксуємо достоту чутні реєстри громадянського і соціального вірша. Пейзажна поезія вібує колористичними вальорами. А на інтимній карті почуттів любовної лірики, знаходиться «місто лиш для двох – Коханоград» [9, с. 86], про яке повідомляє ліричний персонаж у вірші «Світилися засніжені світанки».

Звуковисокі, середні й притишені музичні ритми, наповнені героїкою і трагедією давнини. Проте, за рахунок мрійливо-задумливих пасажив, синтаксична структура вірша працює в сучасному режимі. Спогади про дитинство і дорогих серцю людей проступають у текстах «Стежина долі», «Біля проданої батькової хати», «Іподром у Малій Дівичі», «Вулиця дитинства». Вірші «У голодний рік», «Ослабли дітки... Тихо заколисуй...», – це і «скрушні зітхання» (Надія Степула), і пам'ятливе слово про тих, хто загинув у страшну трагедію голодомору і терору 20 – 30-х рр. минулого століття. Екзистенційні особливості, пов'язані з особистісними переживання наштовхують на танатологічні висновки: « – Усі, усі, – у вуха вітер свище, – / Перенесуться за одвічний тин. / Плюси хрестів стоять на кладовищі, / Де мінуси глибинні домовин...» [9, с. 61]. Боязнь бездумства й безвідповідальності, завдяки яким множаться планетарні біди: війни, нищення природного середовища, шедеврів мистецтва, пониження людської гідності та упокорення правдивого Слова, – все це відчитується в поезіях «Перед майбутнім», «Видиво на болоті», «Я вогонь!..», «Глухар», «Перед відкриттям полювання». Зрозуміло, що адресовані нам застереження і прохання бути обачними і зичливими, бо «лісів королівства / і царства боліт затаяться, / бо ми посягаємо правити ними...».

Сентенції на кшталт «Каміння – в потоці, / Троянда – у росі, / Вуста – у лжепророцтві, / Зоря в небесі. / Надії – в оксамиті, / На вічних гілках, /

Прозріння – лиш миті, / А сумнів – у віках» [9, с. 24], – суголосні з філософськими смислами французького письменника А. де Сент-Екзюпері, передані через персонажів його романтичної казки «Маленький Принц», де віра і сумнів нероздільні. Навіть, якщо світ недосконалий, однак у ньому є все ж таки гармонія, відповідальність за свою справу, за близьких людей, за планету і все те, що на ній відбувається. Відтак народжуються важливі буттєво-стверджуючі рядки: «Тремтить травиночка стрілочкою часу: / – Не вір у те, / що неможливо щастя / від імені і сонця, і трави / відведене людині проживи!» [9, с. 62]

Заняття альпінізмом, прагнення висі не заради слави, а наперекір труднощам, втеча від міського виру й повернення до нагальних справ, друзів, коханої, і ці певні й непевні віражі й круговерті нинішнього часу, де порід із приємним і святковим, не убезпечитися від зрад, непорозумінь, розлук і втрат. Тим відчутніше віднайдене тепло, прояс милосердя й щедрість, адже із зустрічей, прощань, неочікуваних випробувань, одним словом, з віри і сумнівів тчється різнобарвне полотно життя: «... і повториться радість і біль, / і лиха і щаслива година, / і обмова летітиме в ціль, / але висіє правду людина...» [9, с. 120].

Ліричний герой С. Шевченка це – alter ego поета, справжнісіньке поетове «Я», вустами якого стверджується, що глибина душі оприявлюється «Не в тих словах, що без кінця / Бравадою на язичі, / А в тих, що аж до олівця / Течуть сльозами по щоці» [9, с. 72]. Наведені рядки з катрену «Справжність». Питання творчого ремесла та майстерності й надалі актуалізуються і акцентуються поетом; не полишають, тривожать загадками про незбагненні імпульси натхнення. «Дух перехоплює од пахучих рим», – констатує він свій стан у вірші «Творчість». Нуртування таємничого, достоту невідомого, але відчутного інтуїтивно, збуджує свідомість... І ось, коли починає зринати з глибин підсвідомості натхненна маґма, тоді за висловом Б. Пастернака, зі словесної руди творяться римовані рядки і строфи:

*...І ти, можливо, на душевнім зламі
На мить глибинні висвітлиш пласти
Ця таємниця – своєрідний слалом, –
На власній біохвилі проплисти* [9, с. 69].

В архіві письменника збереглася внутрішня рецензія, написана поетом Петром Засенком на рукопис збірки «Віра і сумнів», датована «15.VI. 1987 р.», яка підтверджує те, що друга збірка теж вийшла із запізненням. Цього разу авторський машинопис затримався у видавництві «Радянський письменник» не на шість з половиною років, а вполовину менше – лише на три роки. Між іншим, у відзиві точно підмічено: «С. Шевченко вміє часто в побутовій деталі відтворити значно ширше узагальнюючі поняття, чи й цілу життєву картину; наголосити на важливості збереження природного середовища...» [2, с. 2].

Уже в назві другої збірки «Віра і сумнів» проявилася ще чіткіше ознаки стилю, який оперує кількома протилежними нуртами думок і почуттів, народжує супротив усталеному, звичному, прагне негайних перезмін. В подібних зіткненнях поет шукає сенс істини і навіть гармонію життя, рух, струм любові. При цьому викрешуються справді поетичні іскри: «В мені є мінус, і в мені є плюс – / тому і струм тече в моєму слові» («Оглянься на життя своє»); «Де лицемірство вікна застує, / Де слів помпезних суєта, / Моя душа немов на засуві – / Рятують тільки самота»; «Люблю – і все... Не знаю сам – за віщо. / І досі несподіванка триває»; «Листопадними салютами, проведуть нас місто і ліс. / Я любив тебе, / я любив тебе / і люблю тебе, / але...я прощання приніс...» («Світло в тумані») і т. д. Проте, говорити про заспокоєння в пошуках потрібного слова, фрази, завершеного п'єсу, зовсім не випадає, бо бажання шліфувати і структурувати, те, що йому, як видається, потребує досконалішої форми, і змісту, у поета не зникає.

І в другій збірці зустрічаються вірші про дітей і для дітей. Візьмемо поезію «Видиво на березі моря», героєм якого є образ маленького нептуненя, котре «звудьгувалося на глибині моря» [9, с. 67] і випурхнуло на поверхню та й пустує собі. У першій частині тексту вжито прийом очуднення. Фінальна ж частина – виказує, що нептуненям виявився не хто інший, як «звичайний хлопчик», радий-радісінський сонячному дневі й теплим морським хвилям. По якомусь часі, я зауважила цю поезію, правда, з трохи підрештованим фасадом і ладовану під нотний стрій, у книжечці С. Шевченка «Гілка України» (2003). Співавтором поета стала композитор і педагог-музикознавець Ольга Турченко. Сюди увійшли створенні ними романси і пісні для дітей.

Живучи давно в Києві, С. Шевченко при першій ліпшій нагоді спішить до родинного обійстя, до матері – Інни Олександрівни, сестри Валентини; до саду, поля, правічних дубів, грабів, до річки, щоб поринувши в самотність, йти знаними з дитинства стежками, вслухаючись в мову дерев, птахів, трав і квітів. Звідси виток віталістичної наснаги поетичного рядка, і звідси біль за безпорадність, всюдисуще зло. «Розмаїття світу дитинства і зодіакальність знаку Близнюків перейшло в невиситимість творчих пошуків: я став фахівцем з математики, кіносценарної справи, художнього перекладу» [12, с. 3], – довірливо розповідав про себе поет у передмові до збірки «Закон збереження любові». І наголошував, що головним для нього в творчості є лише поезія!

Четверта збірка «Дума про кипарис», так само, як і попередні, має властиве розмаїття тем, ширість письма, м'який ліризм. Презентація її та критичні відгуки, зосібна і М. Стрельбицького, і Г. Штоня, мали чималий резонанс. Віддавна закарбувалися у пам'яті строфи з поезії «Сузір'я Пасі-

ки», які відкривають цю збірку. Складається вона з трьох розділів: «Серпанкове полотно», «Вересневий прибіл», «Зустріч самотніх». Вкажу, що до неї увійшла більша половина віршів з третьою збіркою «Октави кохання».

Тоді строфи названої поезії вразили мене непідробною ширістю, «медовим вітром», з двориччя прадідів, дідів і батьків у селах Грабові та Малій Дівиці, що на Поліссі. Безпосередність і небезпідставна відданість малого хлопця в любові до діда, як найстаршого та наймудрішого з їхнього роду, вивершується порівнянням цього мудрого чоловіка і з лицарем, і з божим образом: «У брилі із сіткою – чи з казки витязь? – / Ще підліток, зелений, мов горох, / Із вулика я першу рамку витяг, / А дід з кадиллом був, як сивий Бог...» [11, с. 3]. Не менш довірливі й інші вірші нав'язні щемливими спогадами про дідуся («Я дякую Вам дідуся...», «Дідова яблунька в Грабові», «Дідове щастя»), бабусю («Стежина долі»), роздуми про маму («Заходить знову чайка у піке», «Чекає мати голос мій у трубі...», «Удосвіта»), які виокремлюються серед інших текстів ранніх і пізніших збірок.

Артикулюючи питання літературної і мовної школи, в першу чергу треба згадати про уроки матері та її слушні напучення сину щодо важливості удосконалення поетичної стилістики. Викладач англійської мови, вона завжди давала вартісні поради, делікатно і тактовно висловлювала свої зауваження щодо лексичної й семантичної вправності. Батька поет не пам'ятає: він повернувшись з Другої світової війни, але невдовзі помер – не витримало серце. Навчителями і наставниками хлопчика і юнака стали Ганна Петрівна та Іван Іванович Шевченки, – бабуся і дід по батьковій лінії. З одного боку, їхня садиба, оточуючий ліс і луг, розширювали горизонти сприйняття дійсності множили простір для фантазій, будили віру в казкових і легендарних героїв, а з другого, – вводили в реальний, буденний нелегкий повоєнний побут. Воднораз також відкривалися малому допитливому дівчакові воістину дива – рекрасні свята Різдва, Великодня, клечання, Івана-Купала.

«Мій дід, <...> був справді для мене ідеалом», – писав С. Шевченко у передмові до книжки «Близьке і недосяжне». Саме цьому всебічно обдарованому мудрому чоловікові, який любив землю, сад і пасіку, техніку й фотографію, – поет завдячує всім серцем. Дід, за словами внука, побудував дім, умів робити печі, усім у селі кроїв одяг і грав на братовій скрипці. Він «першим у селі склав детекторний приймач, постійно читав Новий Заповіт, історію України, поезію Тараса Шевченка, твори Івана Франка, Льва Толстого, Салтикова-Щедріна, Чехова» [8, с. 6]. Окрім названих відомих письменників, до цього списку ще треба додати прізвища таких духовних навчителів поета, як М. Коцюбинський, А. Міцкевич і Ю. Словацький.

Поет не цурається соціальної проблематики; має неупереджений та небайдужий погляд на дов-

кілля, екологію природи і душі, бо він за шанобливе ставлення до культурних надбань, повагу до оточуючих. Йому болить, коли «*Стоять, обшарпані вітрами, / Церкви – покрадені хрести / Спустошені природи храми, / А винного і не знайти...*» [11, с. 26]. Забуті села, замулені річки і озера... Зневажання мови і нехтування чеснот: совісті, честі. Тому голос поета лункий, а наголоси виразні, бо хіба можна мовчати, там, де треба відвернути біду, стати на заваді тому, що призводить до малих і великих катастроф. Понівечені й нівельовані українські землі, українські серця: Чорнобиль, Крим, Полісся, Карпати, Поділля... І майже всюди – байдужість, безгосподарність, роздвоєність душ, а це – чималі збитки, за які доведеться розплачуватися майбутнім поколінням. Поетичні попередження адресовані не тільки співгромадянам, а читачам інших країн, які, завдяки перекладам, ознайомлені з доробком українського письменника.

Із болем у серці проявляються на папері рядки з поезії «Сердечне полум'я світло...»: «*Мигтять на гончарнім крузі, / На сміху й сліз толоці / Слова в божевільній тузі, / Слова у Божій красі*» [11, с. 22]. Тут відчутний перегук із віршем М. Гумільова «Слово», де звучить аналогічна біблійна істина, що «...осіяне / Тільки слово між земних тривог / І в євангеліє від Іоанна / Сказано, що слово наше – Бог» [3, с. 41]. І слова мають бути промовистими та дієвими, в таку силу мовленого Слова вірять С. Шевченко.

Наукове, а потім військове і знову наукове середовище (працював інженером, науковим співробітником НДІ), в якому пан Станіслав довго і не признавався, що пише вірші, формувало особистість трохи замкнуту в зовнішньому прояві емоцій, але вони кипіли всередині, знаходили вихід на папері. І поряд з уже написаними віршами, поставали вірші зовсім іншого емоційного забарвлення, іншого плану: це сум за втраченою гармонією дитинства, ностальгією за коханням, трепетне відчуття природи, жага мандрів у далекі і близькі світи. Стосовно останньої фрази, то хочу відзначити диптих «Дві електрички (І. В електричці “Варшава – Познань”; ІІ. В електричці моєї “Київ – Ніжин”»». Поезіям притаманна динаміка і рух, відповідні дорожньому темпоритму. Оповідь наратора (перший вірш) розмірена, спокійна. Тут, в польському вагоні, «в купе усі мовчазні», бо «кожен сам на сам із собою». За вікном змінюють один за другим чимсь подібні й зовсім відмінні крайобрази й архітектурні та культові споруди. Тиша дає можливість ліричному героєві заглибитися у свої думки, погадати над тим, «що є сутністю, що є грою / у сьогоднішньому житті» [8, с. 66].

Ніби зовсім по-іншому виявляють свій темперамент пасажири електрички, маршрут якої пролягає від Києва до Ніжина. Шум, гамір, спів, голосні розмови, ніде яблуку впасти: «...Сапи,

коси везуть на дачі, / Анекдоти і жарти скрізь». Точаться дискусії про політику і «про життя своє по секрету / одна одній мовлять жінки»; «хлопці сало (до чарки!) ріжуть...» [8, с. 67]. У такий спосіб мандрівник повідав читачеві, що бачив і відчував, подорожуючи сусідньою державою, чим вразили тамтешні мешканці, й в чому вони схожі й несхожі до його земляків. Подорожні вірші й мотив дороги часто зустрічається у поетичних книжках С. Шевченка. Тексти різні за змістом, розкриттям теми, ліричною чи інтимною складовою, однак афористичний чинник в них майже завжди присутній.

Представлений Наталією Сидяченко через призму лінгвопоетики науковий аналіз ідіостилю С. Шевченка, «явив нам не лише індивідуально пізнаний світ, а й індивідуальність митця». У статті «Крилаті метафори Станіслава Шевченка», дослідниця розглянула п'ять поетичних збірок, виданих до двотисячного року; вона вказала на синтез логіки і лірики, виокремивши математичні терміни й категорії (*ікс, плюс, мінус*), які «ні, ні, та й вигулюють у його образотворенні». Зауважила парадигми тропів, запозичених із точних наук: *комп'ютерні соти, диво атома й нейтрона, закон збереження любові, перфострічка, на дисплеї, легкала, люди-функції*. А також заглибилася в розкриття й інтерпретацію наскрізних образотворчих концептів «із царства рослин і тварин, об'єднані спільною ознакою – здатністю літати». Йдеться про образи *птахів і пелюсток – листочків* (рослинний й орнітологічний світ), «використані поетом для відтворення мотивів щастя і смутку, а також для зображення найрізноманітніших понять» [5, сс. 99, 100, 104].

Плідним для письменника став і злам століть і наступні новоліття. Цей, третій творчий період, поповнився виданнями поетичних збірок «Закон збереження любові» (2002), «Квіти небесні земної любові» (2006), «Під сузір'ям пасіки» (2011); гумористично веселими бувальщинами «Ідіть у баню» (2007). У перекладі польською мовою побачила світ його вибрана лірика – «Літній дощ» (1998) і «Сон про перше кохання» (1999), у перекладі російською прийшла до читача книжка «Крымская роза ветров» (2002).

Як перекладач і упорядник польської поезії – має понад 10 книжок. Це дві двомовні поетичні антології, окремі твори лауреатів Нобелівської премії Чеслава Мілоша і Віслави Шимборської, вірші та поеми Кароля Войтили (Папи Римського Івана Павла II), а також окремі книжки ще кількох польських поетів.

Минулий рік ознаменувався появою вибраних поезій «Дім для душі» (2012). Передмову до неї написав поет-побратим Валерій Герасимчук. До слова, наприкінці тому вміщені цитати із відгуків про поезію С. Шевченка, написаних в різні роки знайомими українськими і польськими літературознавцями Юлією Булаховською, Михайлом

Стрельбицьким, Наталією Дзюбенко-Мейс, Вальдемаром Смащем, Оленою Логвиненко, Олександром Яровим, Тетяною Шептицькою. Свого часу сказали вагоме слово й поети – Борис Олійник, Софія Майданська, Ніна Гнатюк, Надія Степула, Ольга Смольницька, котрі, так само як і я, давно слідкують за еволюційними змінами творчих етапів знаного поета, перекладача, радіожурналіста. Книжка вибраних поезій характеризується вдалим підбором текстів, виокремлених автором із усіх його попередніх збірок. Композиційно виважена, вірші репрезентують індивідуальний почерк – палку ліричну, інтимну та громадянську поезію. Поряд класичної поезії – цікавий верлібр або білий асоціативний вірш. Подекуди звукопис і повтор підсилюють поетичні розмови про вітчизняні серйозні проблеми державотворчого становлення та росту, мовної ідентифікації, мистецько-культурних зрізів. Тональність ритму визначається не лише, заданою темою, образами мотивами, але різними супровідними чинниками: серйозними чи іронічними нотками, або й сатиричними акцентами. Промовистими є фольклорні й біблійні алюзії, образи, тропи.

Лідія Голомб, досліджуючи творчість Федора Потушняка, звернула увагу на майстерність письменника, та вправність «вибудовувати розповідь про життя простих людей у маленькому карпатському селі між горами», «вміння широко розгорнути мотив радості земного життя...» [1, с. 74]. Ліричний суб'єкт С. Шевченка на повні груди вбирає в себе внутрішню злагоду родинного вогнища мешканців гірського поселення над громоголовою річкою, в господу яких був люб'язно запрошений у дні різдвяних свят:

*...Замерехтіла величава
У небі зіронька в ту мить...
Іскриться, пинитья Боржава,
І далеч лавами гримить.*

Література

1. Голомб Л. Поетична творчість Федора Потушняка / Лідія Григорівна Голомб. – Ужгород: МПП «Гражда», 2001. – 98 с.
2. Засенко П. Машинопис рецензії № 188 / 87 на рукопис поезій С. Шевченка «Віра і сумнів». – К., 1987. – 15 черв. – С. 1 – 5.
3. Зінчук С. Сузір'я лір. 50 улюблених віршів і «Пісня пісень». Переклади та переспіви / Станіслав Сергійович Зінчук. – К.: Вид-во «Щек», 2007. – 100 с.
4. Осипчук В. «Мені цю землю заповів народ...» / Володимир Семенович Осипчук // Київ. – 1987. – № 8. – С. 128 – 129.
5. Сидяченко Н. Крилаті метафори Станіслава Шевченка / Наталія Сидяченко // Культура слова. – К.: Ін-т укр. мови НАН України, 2000. – Вип. 53 – 54. – С. 99 – 104.
6. Чамата Н. Заголовок у творах Т. Г. Шевченка / Ніна Павлівна Чамата // Матеріали IV міжнародного семінара «Шевченковский Петербург»: К 190-летию со дня рождения Т. Г. Шевченко. 11 – 14 мая 2004 года. – СПб.: Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України; ГНУ «ІОВ РАО», 2005. – С. 56 – 63.
7. Чумак Т. Проникливий спів чуття й інтелекту / Тетяна Чумак // Дивослово. – 2003. – № 7. – С. 48 – 51.
8. Шевченко С. Близьке і недосяжне / Станіслав Олексійович Шевченко. – Краків: Офісуна Konfraterni Poetów, 1999. – 128 с.
9. Шевченко С. Віра і сумнів. – К.: Рад. письменник, 1999. – 124 с.

*І нас, прибульців, на Святвечір
Карпатці запросили в дім.
На сіні мекнула овечка
Щось над маляточком своїм.*

*І свічечка горіла рівно,
І я відчув і зрозумів,
Як дише Всесвіт благовійно!
І бескид більше не гримів [10, с. 222]*

Із-поміж поетичних жанрів С. Шевченку найбільш імпонують – ліричний та елегійно-медитативний вірш. Лагідні, наповнені звукописом пейзажні образки й інтимні довірливі сповіді від першої й подальших збірок, приваблювали і приваблюють споглядальністю, візуально-зображальним рядом, звукописом, фольклорними мотивами, ремінісценціями, цитатами, інтертекстуальністю історичних осіб, відомих митців і літературних персонажів. Імпонують і пісенна м'яка манера і задушевні інтонації. Цікавими видаються думки Тетяни Чумак, про те, що «...його асоціації несподівані, але здебільшого психологічно вмотивовані. Це не просто вишукані метафори, це конкретні переживання, розгорнуті в пластичний образ». Однак, і серед них «є такі місткі афористичні вислови, де поет уникає метафор, як часом досвідчений актор уникає гриму» [7, с. 49].

У статті «Творчі горизонти Станіслава Шевченка» розглянуто поетичний, більш, ніж 30-літній доробок, окреслені теми і мотиви, що хвилювали і хвилюють діткливе поетичне серце. Проаналізовані, подекуди меншою мірою, а подекуди більшою мірою, окремі поезії, що увійшли до перших поетичних збірників та означені твори з нових книжок, виданих за останні 13 років. Узагальнює сказане крилатим висловом С. Шевченка: Україна – найрідніший дім для поетичної душі.

10. Шевченко С. Дім для душі. – К.: Укр. письменник, 2012. – 247 с.
11. Шевченко С. Дума кипариса. – К. Просвіта, 1995. – 95 с.
12. Шевченко С. Закон збереження любові. – Л.: Каменяр, 2002. – 119 с.
13. Шевченко С. Середина ріки. – К.: Молодь, 1986. – 64 с.

Наталія Єржиковська

ТВОРЧЕСКИЕ ГОРИЗОНТЫ СТАНИСЛАВА ШЕВЧЕНКА

Аннотация. В статье рассматриваются первый и частично второй этапы роста и становления украинского поэта и переводчика. Анализируются поэзии, написанные в 80-х – 90-х гг. XX в., которые вошли в сборники «Середина реки», «Вера и сомнения», «Дума кипариса», «Близкое и недостижимое». Освещены в историко-литературном аспекте дебютные книги, учтены критические отзывы на них. Обращено внимание на книжку избранных стихов «Дом для души» (2012).

Ключевые слова: поэт, пейзаж, лирика, перевод, притча, музыка, ребёнок, творчество, вдохновение.

Natalia Erzhikivska

CREATIVE HORIZONS OF STANISLAV SHEVCHENKO

Summary. In the article «Creative horizons of Stanislav Shevchenko» the stages of growth and becoming of the Ukrainian poet and translator are examined. The poems which were written in 80th – 90th, published in collections «Midstream», «Faith and Doubts», «Thought of Cypress», «Near and Unattainable», are analyzed. Debut books are researched in a historical and literary aspect, critical reviews are emphasized. Also is paid attention to the collection of selected poems «The Home for the Soul» (2012).

Key words: poet, landscape, lyric poetry, translation, parable, child, music, creation, inspiration.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013 р.

Єржиківська Наталія Олексіївна – кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України.